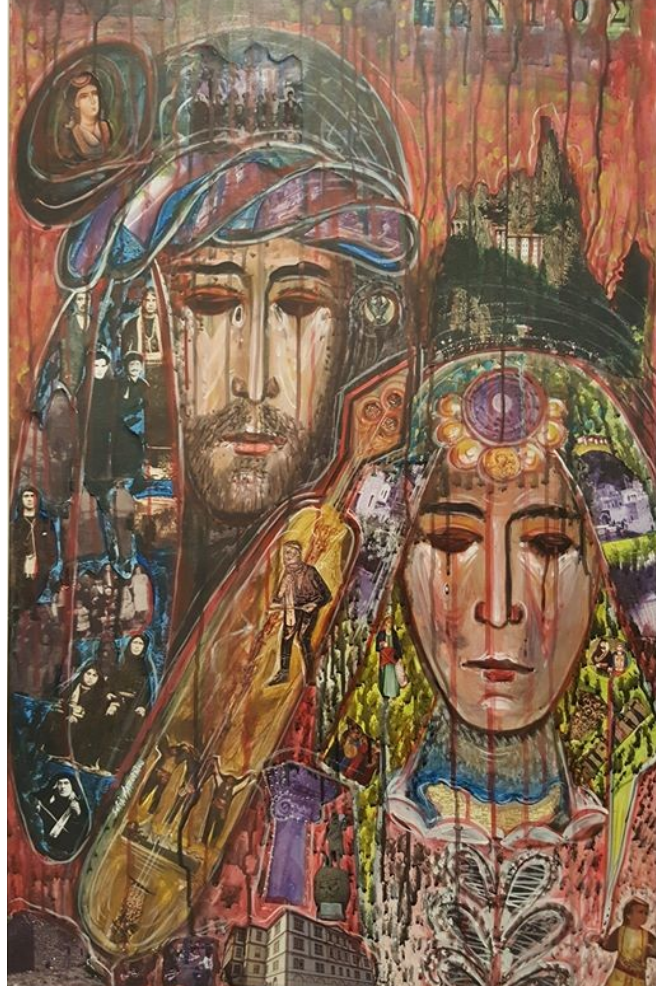

19^η Μαΐου 2020 Ημέρα Μνήμης της Ποντιακής Γενοκτονίας

Το Κόκκινο Ποτάμι

Προσπαθώντας να επανέλθουμε σιγά σιγά στην καθημερινότητά μας που απρόσμενα στερηθήκαμε εξαιτίας της πανδημίας του κορωνοϊού, διανύουμε αυτόν τον παράξενο Μάη με όλες τις ανατροπές που έφερε στη ζωή μας. Ο χρόνος βέβαια εξακολουθεί να κυλά και το ημερολόγιο να δείχνει τις μέρες που για άλλους έχουν κάποια σημασία και για άλλους όχι. Ανάμεσά τους και η σημερινή, η 19^η Μαΐου, έχει πολλά να πει για όλους εμάς, και κυρίως όσους έχουμε ποντιακές ρίζες. Είναι η ημέρα μνήμης του πολύπαθου ποντιακού λαού, η μέρα αποβίβασης του Κεμάλ στη Σαμφούντα το 1919 και η επίσημη και γενικευμένη αρχή της εκρίζωσης και του αφανισμού των προγόνων μας από τα χώματά τους.

Και φέτος είναι αλήθεια ότι τους θυμόμαστε περισσότερο χάρη στην ευτυχή συγκυρία της συνάντησης του συντοπίτη μας συγγραφέα Χάρη Τσιρκινίδη και του σκηνοθέτη Μανούσου Μανουσάκη, που η συνεργασία τους έφερε στην οθόνη μας με τη γενναία οικονομική υποστήριξη του Ιβάν Σαββίδη το ιστορικό διήγημα του πρώτου με τον τίτλο «Το Κόκκινο Ποτάμι». Ο συγγραφέας βασίστηκε στις διηγήσεις και στα χειρόγραφα του συγχωριανού του (από τη Λεκάνη Χρυσούπολης) Πόντιου ιερομονάχου Γρηγορίου Σιδηρουργόπουλου που πέρασε τα πάνδεινα τόσο στη Ρωσία από τους μπολσεβίκους όσο και κατά τη Μικρασιατική εκστρατεία και, όπως δηλώνει ο ίδιος, πρόκειται για μια αληθινή ιστορία δύο νέων που αγαπήθηκαν μέσα στη δίνη των φοβερών εκείνων γεγονότων. Και είναι αλήθεια πως όσοι και όσες, μικρά παιδιά ακούσαμε τις ιστορίες των διωγμών στον Πόντο από τους παππούδες και τις γιαγιάδες μας νιώθουμε μεγάλη συγκίνηση παρακολουθώντας τη σειρά αυτή γιατί ξέρουμε καλά πως σε τίποτε δεν υπερβάλλει ο συγγραφέας ούτε και ο σκηνοθέτης.

Έργο Σοφίας Αμπερίδου

Η ιστορία ξεκινά στην κωμόπολη Ακ Νταγ Ματέν του νομού Αγκύρας το Μάιο του 1895, όταν μετά τον αισιόδοξο αέρα που φύσηξε με το Χάτι Χουμαγιούν του 1856, άρχισαν πάλι να πυκνώνουν τα μαύρα σύννεφα στον Πόντο. Είναι τα χρόνια που εκδηλώνεται το ενδιαφέρον της Γερμανίας η οποία έβλεπε την Οθωμανική Αυτοκρατορία σαν μια πλούσια σε πρώτες ύλες χώρα, ανοιχτή στην πώληση των γερμανικών βιομηχανικών προϊόντων, κόμβο ύψιστης στρατιωτικής σημασίας, ιδανική περιοχή για την επίτευξη εμπορικών και τραπεζικών σχεδίων. Με τη στήριξη της νεοτουρκικής επανάστασης του 1908, την επικράτηση της τριανδρίας Ταλαάτ Πασά, Εμβέρ Πασά και Τζεμάλ Πασά και την αποστολή του Λίμαν φον Σάντερς το 1913 στην Κωνσταντινούπολη, η Γερμανία καθίσταται προστάτης της οθωμανικής αυτοκρατορίας και εν μέρει οικονομικός διαχειριστής του επίγειου και υπόγειου πλούτου της. Συνάμα γίνεται ο επίσημος εμπνευστής και καθοδηγητής των γενοκτονιών της Ανατολής, Ασσυρίων, Αρμενίων και Ελλήνων που ολοκληρώθηκαν και εξαιτίας της υποκριτικής στάσης των συμμάχων αλλά και των παραλείψεων της επίσημης κρατικής πολιτικής στην Ελλάδα.

Ο τίτλος του βιβλίου και της σειράς δεν είναι υπερβολικός. Ο Χάρης Τσιρκινίδης που υπηρέτησε σε ευρωπαϊκές πρωτεύουσες ως στρατιωτικός ακόλουθος αλλά και άλλοι ερευνητές, έφεραν στο φως έγγραφα από τα Υπουργεία Εξωτερικών ευρωπαϊκών χωρών που αναφέρονται στις πρακτικές της γενοκτονίας: στο χώρο της εργασίας και των κοινωνικών επαφών με το οικονομικό μπούκοτάζ και την εχθρική αντιμετώπιση αρχικά, στα τάγματα εργασίας με την εξοντωτική δουλειά, την κακή διατροφή, την έκθεση σε δυσμενείς καιρικές συνθήκες, στις ατελείωτες πορείες εκτοπισμένων από τα χωριά τους αμάχων γυναικοπαίδων που έπεφταν θύματα ληστείας και βιασμού από ατάκτους και πέθαιναν τελικά από τον τύφο και τη δυσεντερία, στην πυρπόληση χωριών ολόκληρων, στην αρπαγή μικρών παιδιών, αγοριών που τα περιέτεμναν και κοριτσιών που οδηγούνταν στα χαρέμια. Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι από την περιοχή της Τρίπολης εκτοπίστηκαν σ' ένα τρίμηνο 13.000 άνθρωποι και μόνο 800 κατάφεραν να επιζήσουν. Είναι γνωστή και η ιστορία της Ματωμένης Σηπλιάς στην περιοχή Ότκαγια της Πάφρας, όπου τον Απρίλη του 1921 60 υπερασπιστές μαχόμενοι για πέντε μέρες με πολλαπλάσιες τουρκικές δυνάμεις αλληλοσκοτώθηκαν για να μην αιχμαλωτιστούν και 600 γυναικόπαιδα βρήκαν τραγικό θάνατο από τους Τσέτες. Πολλές γυναίκες για να μην καταλήξουν στα χαρέμια προτίμησαν να πέσουν σε γκρεμούς ή σε ποτάμια, βάζοντάς τα κόκκινα. Στον ποταμό Έρμο, κοντά στις Σάρδεις, ρίχτηκε και το σφαγιασμένο σώμα του Μίλτου Παυλίδη, ήρωα του Τσιρκινίδη, μαζί με τα σώματα και άλλων νέων που αιχμαλωτίστηκαν στην Σμύρνη το Σεπτέμβριο του 1922 και δεν κατάφεραν να ξεφύγουν από τον έλεγχο των τουρκικών αρχών, αφού η εντολή ήταν να συλληφθούν οι άνδρες από 18-45 ετών και να οδηγηθούν στο εσωτερικό της χώρας. Δεν είναι άλλωστε τυχαίο ότι και ο Γιάννης Καλπούζος ξεκινά το ιστορικό του μυθιστόρημα «Σέρρα», που ο Σωτήρης Χατζάκης σκηνοθέτησε για το θέατρο, με τη φράση: *Κοκκίνησε το ποτάμι!* αναφερόμενος στη σφαγή των Αρμενίων το 1915 στην Τραπεζούντα, τα πτώματα των οποίων ρίχτηκαν διαμελισμένα στον Πυξίτη ποταμό. Υπάρχει και σήμερα ένας ποντιακός χορός που χορεύεται με το όνομα «θανατί λάγγεμαν», πήδημα θανάτου δηλαδή, που αποτελεί ανάμνηση της θυσίας κάποιων γυναικών που γκρεμίστηκαν από ένα κάστρο στον ποταμό Άλυ.

Στο βιβλίο όμως και στη σειρά θίγεται και το ζήτημα του κρυπτοχριστιανισμού που έμεινε ανοιχτό αφού τα γεγονότα πρόλαβαν όσους ήθελαν να φανερώσουν την χριστιανική τους ταυτότητα εμπιστευόμενοι το σύνθημα της ελευθερίας, της ισότητας και της αδελφότητας. Οι εξελίξεις μετά το κίνημα των Νεοτούρκων, το Κρητικό ζήτημα, οι Βαλκανικοί Πόλεμοι, ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, η επανάσταση των Μποσλεβίκων, η μικρασιατική εκστρατεία αναχαίτισαν το ρεύμα αποκάλυψης και οι άνθρωποι αυτοί δε χώρεσαν στη συνθήκη της Λοζάνης αφού μοναδικό κριτήριο Ανταλλαγής ήταν η θρησκεία. Πάντως, νωρίτερα το 1857, ο Πρόξενος της Αγγλίας στην Τραπεζούντα Stevens συμμετέχοντας σε δημογραφική έρευνα, κατέγραψε σε 55 χωριά της Κρώμνης, Αργυρούπολης, Σάντας, Χαψίκιοι 9.533 Μουσουλμάνους, 17.200 Κρυπτοχριστιανούς και 28.900 χριστιανούς. Οι οθωμανικές αρχές δεν επέτρεψαν για ευνόητους λόγους την ολοκλήρωση της έρευνας αυτής. Αλλά και κατά την κρίσιμο διάστημα 1919-1921 που οι διώξεις και οι σφαγές εντάθηκαν, έκαναν ό,τι μπορούσαν για να εμποδίσουν το έργο των ξένων επιτροπών και ιδιαίτερα της Near East Relief που βρέθηκαν στον Πόντο για να ελέγξουν καταγγελίες για αγριότητες, αλλά και να περιθάλψουν τους πληγέντες.

Πολύ εύστοχα η γενοκτονία αυτή με τα 353.000 θύματα έχει χαρακτηριστεί ως ένα Άουσβιτς εν ροή και ίσως δεν έχει μελετηθεί αυτή η διάστασή της. Η σχέση της, δηλαδή, με το ολοκαύτωμα των Εβραίων και άλλων ομάδων κατά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο από τους ίδιους εμπνευστές.

Χρειάστηκε βέβαια να περάσουν 100 χρόνια, για να παρουσιαστεί δραματοποιημένη η ποντιακή γενοκτονία στις οθόνες μας, μετά από μια σειρά αξιόλογων εκδόσεων που είδαν το φως κυρίως μετά τη δεκαετία του 1980. Πολλοί ιστορικοί μιλούν για το τραύμα της μνήμης και μάλλον έχουν δίκαιο. Αν σε μας προκαλεί τόσο πόνο η σειρά αυτή, πώς θα ένιωθαν οι παθόντες; Το ζητούμενο όμως δεν είναι μόνο να συγκινηθούμε· είναι να γνωρίσουμε τη μαρτυρική αυτή ιστορία των Ελλήνων του Πόντου, να στοχαστούμε πάνω στα γεγονότα και τις επιδράσεις που διαμόρφωσαν την εξοντωτική απέναντι στους Έλληνες και τις άλλες μειονότητες τουρκική πολιτική.

Στο βιβλίο της «Άουσβιτς: Η ανάδυση μιας δύσκολης μνήμης» η Οντέτ Βαρόν παραθέτει την άποψη του Βούλγαρου φιλοσόφου και ιστορικού Τσβετάν Τοντόροφ (1939-2017) για την ιστορική μνήμη που μπορεί να διαιωνίσει έχθρες και αντιπαλότητες ή να επουλώσει πληγές και να κινητοποιήσει θετικά λαούς και άτομα στο δρόμο της ειρήνης. Διακρίνει λοιπόν δύο είδη μνήμης που συνδέονται με μια συλλογική τραυματική εμπειρία γράφοντας: Κυριολεκτική είναι η μνήμη που δεν μπορεί και δεν θέλει να ξεκολλήσει από το συγκεκριμένο τραυματικό γεγονός, αλλά το μυρηκάζει διαρκώς, ανανεώνοντας το τραύμα. Αντίθετα, η παραδειγματική μνήμη, έχοντας ως αφετηρία το συγκεκριμένο γεγονός, μπορεί να αναχθεί σε γενικότερα διδάγματα και να κατανοήσει κριτικά και άλλα γεγονότα. Με αυτόν τον τρόπο, η παραδειγματική μνήμη καθίσταται απελευθερωτική για άτομα και κοινωνίες και γονιμοποιώντας τα τραύματα του παρελθόντος, μπορεί ίσως να υποκινήσει σε δράση για καταστάσεις του παρόντος. Επίσης είναι ο μόνος τρόπος να ενδιαφερθούν για το ζήτημα και να αισθανθούν ότι τους αφορά άτομα και κοινωνίες που καταρχήν δεν θεωρούσαν ότι έχουν λόγο να τους αγγίζει αυτό το θέμα, ή ήταν ίσως και αρνητικά διακείμενες.

Κλείνοντας, χρειάζεται για άλλη μια φορά να τονίσουμε την υποχρέωση αναγνώρισης της γενοκτονίας των λαών της Ανατολής από την σύγχρονη Τουρκία και τη διεθνή κοινότητα, την αναγκαιότητα ένταξής της στα διδακτικά προγράμματα της Ιστορίας, ώστε να μπορέσουμε όλοι μέσα από μια διαδικασία ιστορικού αναστοχασμού να πορευτούμε ειρηνικά και να μην επιτρέψουμε να επαναληφθούν τέτοια εγκλήματα στην ανθρωπότητα.

Βιβλιογραφία

«Το Κόκκινο Ποτάμι...» Χάρη Τσιρκινίδη, εκδ. Κυριακίδη

«Η Γενοκτονία των Ελλήνων του Πόντου» Κωνσταντίνου Φωτιάδη, εκδ. Ίδρυμα Βουλής των Ελλήνων για τον κοινοβουλευτισμό και τη δημοκρατία, Αθήνα 2004

«Άουσβιτς: Η ανάδυση μιας δύσκολης μνήμης» Οντέτ Βαρόν, εκδ. Βιβλιοπωλείον της Εστίας